

Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS

MICHAL BOBEK

6 päivänä toukokuuta 2021¹

Asia C-819/19

**Stichting Cartel Compensation ja
Equilib Netherlands BV**

vastaan

Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV,

Martinair Holland NV,

Deutsche Lufthansa AG,

Lufthansa Cargo AG,

British Airways plc,

Société Air France SA,

Singapore Airlines Ltd,

Singapore Airlines Cargo Pte Ltd,

Swiss International Air Lines AG,

Air Canada,

Cathay Pacific Airways Ltd,

Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden

SAS AB ja

SAS Cargo Group A/S

(Ennakkoratkaisupyyntö – Rechtbank Amsterdam (Amsterdamin alioikeus, Alankomaat))

Ennakkoratkaisupyyntö – SEUT 101 artikla ja ETA-sopimuksen 53 artikla – SEUT 103 artiklan täytäntöönpanoa koskevat säännöt – SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukainen siirtymäkauden järjestelmä – Sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka koskevat lentorahtipalvelujen hintojen useita osatekijöitä (polttoainelisien ja turvalisien käyttöön ottaminen, kieltäytyminen maksamasta provisiota lisistä) – Vahingonkorvauskanne – Välitön oikeusvaikutus – Kansallisten tuomioistuinten toimivalta

¹ Alkuperäinen kieli: englanti.

I Johdanto

1. Stichting Cartel Compensation ja Equilib Netherlands BV (jäljempänä kantajat) ovat vaatineet vahvistustuumiota ja vahingonkorvausta tapauksessa, jossa vastaajien² väitettiin syyllistyneen SEUT 101 artiklan 1 kohdan ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklan 1 kohdan rikkomiseen koordinoimalla lentorahtipalveluista Euroopan unionissa ja Euroopan talousalueella (ETA) sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä perittyyn hintaan liittyviä erinäisiä hintatekijöitä.

2. Tätä käytäntöä noudatettiin väitetyksi aikana, jolloin neuvosto ei ollut vielä antanut täytäntöönpanosäännöksiä lentoliikenteen alan tiettyjä osia varten SEUT 101 artiklassa vahvistettujen periaatteiden täysimääräisen vaikutuksen takaamiseksi. Tästä syystä vastaajat väittävät, että SEUT 104 ja SEUT 105 artiklassa tarkoitetun ”siirtymäkauden järjestelmän” mukaisesti yksinomaan jäsenvaltioiden hallintoviranomaisilla ja Euroopan komissiolla on toimivalta valvoa SEUT 101 artiklan noudattamista.

3. Käsiteltävässä asiassa nousee esiin kysymys kansallisten tuomioistuinten toimivallasta soveltaa SEUT 101 artiklan 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa tämän ”siirtymäkauden järjestelmän” aikana toteutettuun kilpailunvastaiseen toimintaan. Tämä mahdollisesti tekninen ja ajallisesti rajattu kysymys johtaa kuitenkin puolestaan perustavanlaatuisempaan kysymykseen unionin kilpailusääntöjen julkisen (hallinnollisen) ja yksityisen (oikeusteitse tapahtuvan) täytäntöönpanon keskinäisestä riippuvuudesta.

II Asiaa koskevat oikeussäännöt

A SEUT

4. SEUT 101–SEUT 105 artiklassa määrätään kilpailusäännöistä. Esillä olevassa asiassa seuraavat määräykset ovat merkityksellisiä:

”101 artikla

(aiempi EY-sopimuksen 81 artikla)

1. Sisämarkkinoille soveltumattomia ja kiellettyjä ovat sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua sisämarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy sisämarkkinoilla, ja erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat:

– –

2. Tämän artiklan mukaan kielletyt sopimukset ja päätökset ovat mitättömiä.

3. Voidaan kuitenkin julistaa, että 1 kohdan määräykset eivät koske

² Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV; Martinair Holland NV; Deutsche Lufthansa AG; Lufthansa Cargo AG; British Airways plc; Société Air France SA; Singapore Airlines Ltd; Singapore Airlines Cargo Pte Ltd; Swiss International Air Lines AG; Air Canada; Cathay Pacific Airways Ltd; Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden; SAS AB ja SAS Cargo Group A/S (jäljempänä yhdessä vastaajat).

- yritysten välistä sopimusta tai yritysten välisten sopimusten ryhmää,
- yritysten yhteenliittymän päätöstä tai yritysten yhteenliittymien päätösten ryhmää,
- yhdenmukaistettua menettelytapaa tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen ryhmää,

joka osaltaan tehostaa tuotantoa tai tuotteiden jakelua taikka edistää teknistä tai taloudellista kehitystä jättäen kuluttajille kohtuullisen osuuden näin saatavasta hyödystä:

- a) asettamatta asianomaisille yrityksille rajoituksia, jotka eivät ole välttämättömiä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi;
- b) antamatta näille yrityksille mahdollisuutta poistaa kilpailua merkittävältä osalta kysymyksessä olevia tuotteita.

--

103 artikla

(aiempi EY-sopimuksen 83 artikla)

1. Neuvosto antaa komission ehdotuksesta ja Euroopan parlamenttia kuultuaan aiheelliset asetukset ja direktiivit 101 ja 102 artiklassa tarkoitettujen periaatteiden soveltamiseksi.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitettujen säännösten tavoitteena on erityisesti:

--

- b) vahvistaa 101 artiklan 3 kohdan soveltamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt ottaen huomioon yhtäältä tarve turvata tehokas valvonta ja toisaalta tarve yksinkertaistaa hallintoa niin paljon kuin mahdollista;
- c) täsmentää tarvittaessa 101 ja 102 artiklan määräysten soveltamisala elinkeinoelämän eri aloilla;

--

104 artikla

(aiempi EY-sopimuksen 84 artikla)

Ennen 103 artiklan nojalla annettujen säännösten voimaantuloa jäsenvaltioiden viranomaiset päättävät kansallista lainsäädäntöään sekä 101 artiklaa, erityisesti sen 3 kohtaa, ja 102 artiklaa noudattaen asioista, jotka koskevat sopimusten, päätösten tai yhdenmukaistettujen menettelytapojen luvallisuutta taikka määräävän aseman väärinkäyttöä sisämarkkinoilla.

105 artikla

(aiempi EY-sopimuksen 85 artikla)

1. Komissio huolehtii 101 ja 102 artiklassa määrättyjen periaatteiden soveltamisesta, sanotun kuitenkin rajoittamatta 104 artiklan soveltamista. Komissio tutkii jäsenvaltion hakemuksesta tai omasta aloitteestaan yhteydessä jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten kanssa ja niiden avustuksella tapaukset, joissa epäillään, että näitä periaatteita on rikottu. Jos se toteaa, että periaatteita on rikottu, se tekee ehdotuksen rikkomisen lopettamiseksi aiheellisista toimenpiteistä.

2. Jos rikkomista jatketaan, komissio toteaa periaatteiden rikkomisen päätöksellä, jonka se perustelee. Komissio voi julkaista päätöksensä ja antaa jäsenvaltioille luvan toteuttaa rikkomisen lopettamiseksi tarvittavat toimenpiteet, joiden edellytykset ja joita koskevat yksityiskohtaiset säännöt komissio määrittelee.

3. Komissio voi antaa asetuksia, jotka koskevat sellaisia sopimusten ryhmiä, joista neuvosto on antanut asetuksen tai direktiivin 103 artiklan 2 kohdan b alakohdan mukaisesti.”

B ETA-sopimus

5. ETA-sopimuksen tavoitteena on ”yhdenmukaisen [ETA:n] luomiseksi edistää sopimuspuolten kaupan ja taloudellisten suhteiden jatkuvaa ja tasapainoista vahvistumista yhdenvertaisten kilpailun edellytysten pohjalta sekä samojen sääntöjen noudattamista.”³

6. ETA-sopimuksen 6 artiklassa määrätään seuraavaa:

”Siltä osin kuin tämän sopimuksen määräykset ovat sisällöltään samoja kuin vastaavat [EUT-]sopimuksen tai Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimuksen taikka näitä kahta perustamissopimusta sovellettaessa annettujen säädösten säännöt, määräyksiä tulkitaan niitä täytäntöön pantaessa ja sovellettaessa Euroopan [unionin] tuomioistuimen ennen tämän sopimuksen allekirjoittamista antamien merkityksellisten ratkaisujen mukaisesti, edellä sanotun kuitenkin rajoittamatta oikeuskäytännön kehittämistä tulevaisuudessa.”

7. ETA-sopimuksen 53 artikla on asiasisällöltään sama kuin SEUT 101 artikla.

8. ETA-sopimuksen 55 artiklassa määrätään seuraavaa:

”1. EY:n komissio ja 108 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu EFTAn valvontaviranomainen huolehtivat 53 ja 54 artiklassa määrättyjen periaatteiden soveltamisesta, sanotun kuitenkin rajoittamatta tämän sopimuksen pöytäkirjassa 21 ja liitteessä XIV olevien 53 ja 54 artiklan täytäntöönpanosääntöjen soveltamista.

Toimivaltainen valvontaviranomainen tutkii 56 artiklan mukaisesti omasta aloitteestaan tai alueella sijaitsevan valtion tai toisen valvontaviranomaisen hakemuksesta tapaukset, joissa epäillään, että näitä periaatteita on rikottu. Toimivaltainen valvontaviranomainen suorittaa nämä tutkimukset yhteistyössä alueen toimivaltaisten kansallisten viranomaisten kanssa ja yhteistyössä toisen valvontaviranomaisen kanssa, joka avustaa sitä sisäisten sääntöjensä mukaisesti.

Jos se toteaa, että periaatteita on rikottu, se tekee ehdotuksen rikkomisen lopettamiseksi aiheellisista toimenpiteistä.

³ Sopimus Euroopan talusalueesta (EYVL 1994, L 1, s. 3), 1 artiklan 1 kohta.

2. Jos rikkomista jatketaan, toimivaltainen valvontaviranomainen toteaa periaatteiden rikkomisen päätöksellä, jonka se perustelee.

Toimivaltainen valvontaviranomainen voi julkaista päätöksensä ja antaa alueella sijaitseville valtioille luvan toteuttaa rikkomisen lopettamiseksi tarvittavat toimenpiteet, joiden edellytykset ja joita koskevat yksityiskohtaiset säännöt toimivaltainen valvontaviranomainen määrittelee. Se voi myös pyytää toista valvontaviranomaista antamaan alueella sijaitseville valtioille luvan toteuttaa tällaiset toimenpiteet.”

III Tosiseikat, kansallinen menettely ja ennakkoratkaisukysymykset

9. Euroopan komissio antoi 9.11.2010 päätöksen K(2010) 7694 lopullinen [SEUT] 101 artiklan, ETA-sopimuksen 53 artiklan ja Euroopan yhteisön ja Sveitsin valaliiton lentoliikennettä koskevan sopimuksen⁴ 8 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/39258 – Lentorahti) (jäljempänä vuoden 2010 päätös).⁵

10. Vuoden 2010 päätöksen 1–4 artiklassa todettiin, että useat liikenteenharjoittajat olivat SEUT 101 artiklan, ETA-sopimuksen 53 artiklan ja Sveitsi-sopimuksen 8 artiklan vastaisesti osallistuneet lentorahtipalveluista Euroopan unionin ja/tai ETA:n alueella sijaitsevien lentoasemien, unionin ja/tai ETA:n alueella ja kolmansissa maissa sijaitsevien lentoasemien sekä unionin alueella ja Sveitsissä sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä eri ajanjaksoina perittyyn hintaan liittyvien erinäisten hintatekijöiden koordinointiin (jäljempänä kyseessä olevat menettelytavat). Vuoden 2010 päätöksen mukaan tämä rikkominen kesti kokonaisuudessaan joulukuusta 1999 helmikuuhun 2006.

11. Unionin yleinen tuomioistuin kumosi 16.12.2015 antamallaan tuomioilla vuoden 2010 päätöksen osittain sen käsiteltävinä olevien asioiden kantajiin nähden.⁶ Unionin yleinen tuomioistuin totesi lähinnä, että vuoden 2010 päätöstä rasitti se, että sen perustelut olivat ristiriidassa päätösosan kanssa.⁷

12. Komissio antoi 17.3.2017 päätöksen C(2017) 1742 final SEUT 101 artiklan, ETA-sopimuksen 53 artiklan ja Sveitsi-sopimuksen 8 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia AT.39258 – Lentorahti) (jäljempänä vuoden 2017 päätös).⁸ Vuoden 2017 päätöksessä pysytettiin vuoden 2010 päätöksen asiasisältö. Siinä myös vahvistettiin, että tämä rikkominen kesti kokonaisuudessaan joulukuusta 1999 helmikuuhun 2006.

⁴ Jäljempänä Sveitsi-sopimus.

⁵ Asia C.39258 – Lentorahti (EUVL 2014, C 371, s. 11).

⁶ Tuomio 16.12.2015, Air Canada v. komissio (T-9/11, ei julkaistu, EU:T:2015:994); tuomio 16.12.2015, Koninklijke Luchtvaart Maatschappij v. komissio (T-28/11, ei julkaistu, EU:T:2015:995); tuomio 16.12.2015, Japan Airlines v. komissio (T-36/11, ei julkaistu, EU:T:2015:992); tuomio 16.12.2015, Cathay Pacific Airways v. komissio (T-38/11, ei julkaistu, EU:T:2015:985); tuomio 16.12.2015, Cargolux Airlines v. komissio (T-39/11, ei julkaistu, EU:T:2015:991); tuomio 16.12.2015, Latam Airlines Group ja Lan Cargo v. komissio (T-40/11, ei julkaistu, EU:T:2015:986); tuomio 16.12.2015, Singapore Airlines ja Singapore Airlines Cargo v. komissio (T-43/11, ei julkaistu, EU:T:2015:989); tuomio 16.12.2015, Deutsche Lufthansa ym. v. komissio (T-46/11, ei julkaistu, EU:T:2015:987); tuomio 16.12.2015, British Airways v. komissio (T-48/11, ei julkaistu, EU:T:2015:988); tuomio 16.12.2015, SAS Cargo Group ym. v. komissio (T-56/11, ei julkaistu, EU:T:2015:990); tuomio 16.12.2015, Air France-KLM v. komissio (T-62/11, ei julkaistu, EU:T:2015:996); tuomio 16.12.2015, Air France v. komissio (T-63/11, ei julkaistu, EU:T:2015:993) ja tuomio 16.12.2015, Martinair Holland v. komissio (T-67/11, EU:T:2015:984).

⁷ Ks. esim. tuomio 16.12.2015, Air Canada v. komissio (T-9/11, ei julkaistu, EU:T:2015:994, 60 kohta).

⁸ Vuoden 2017 päätöstä ei ole julkaistu. Toteamuksista on kuitenkin saatavilla yhteenveto. Ks. tiivistelmä 17.3.2017 annetusta komission päätöksestä – Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 artiklan, ETA-sopimuksen 53 artiklan ja Euroopan yhteisön ja Sveitsin valaliiton lentoliikennettä koskevan sopimuksen 8 artiklan mukaisesta menettelystä (EUVL 2017 C 188, s. 14) (jäljempänä tiivistelmä vuoden 2017 päätöksestä).

13. Komissio totesi vuoden 2017 päätöksestä tehdyssä tiivistelmässä useiden liikenteenharjoittajien osallistuneen kartelliin, jonka yhteydessä ne sovelsivat kyseessä olevia menettelytapoja. Kyseisillä menettelytavoilla rikottiin SEUT 101 artiklaa, ETA-sopimuksen 53 artiklaa ja Sveitsi-sopimuksen 8 artiklaa. Se koski i) Euroopan unionin alueella sijaitsevien lentoasemien välisiä reittejä (jäljempänä EU:n sisäiset reitit); ii) unionin alueella sijaitsevien lentoasemien ja ETA:n ulkopuolella sijaitsevien lentoasemien välisiä reittejä (jäljempänä EU:n ja kolmansien maiden väliset reitit); iii) ETA-maissa sijaitsevien lentoasemien välisiä reittejä (jäljempänä ETA-alueen sisäiset reitit); iv) sellaisissa maissa, jotka ovat ETA-sopimuksen sopimuspuolia mutta eivät Euroopan unionin jäsenvaltioita, sijaitsevien lentoasemien ja kolmansissa maissa sijaitsevien lentoasemien välisiä reittejä (jäljempänä EU:hun kuulumattomien ETA-maiden ja kolmansien maiden väliset reitit) ja v) unionin ja Sveitsin lentoasemien välisiä reittejä (jäljempänä EU:n ja Sveitsin väliset reitit).

14. Vuoden 2017 päätöksestä tehdyssä tiivistelmässä täsmennetään eri ajanjaksoja koskeva rikkominen ja sakkojen määrääminen eri reittien osalta seuraavasti:

- EU:n sisäisten reittien osalta komissiolla oli toimivalta todeta rikkominen ja määrätä sakkoja käytänteistä unionin lentoasemien välisillä reiteillä ennen 1.5.2004. Tämä johtuu siitä, että komissiolla oli *ennen* 1.5.2004 asetuksen (ETY) N:o 3975/87⁹ nojalla täytäntöönpanovalta soveltaa SEUT 101 artiklaa yksinomaan unionin lentoasemien väliseen lentoliikenteeseen. Unionin lentoasemien ja kolmansien maiden lentoasemien välinen lentoliikenne oli kuitenkin jätetty kyseisen asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle.
- EU:n ja kolmansien maiden välisten reittien osalta komission toimivalta oli samoista syistä rajoittunut 1.5.2004 *jälkeisiin* käytänteisiin.
- Komissiolla oli toimivalta todeta rikkominen ETA-alueen sisäisillä reiteillä ja määrätä sakot koko ajanjaksolta 1999–2006.
- EU:hun kuulumattomien ETA-maiden ja kolmansien maiden välisten reittien osalta päätös N:o 130/2004¹⁰ ja päätös N:o 40/2005¹¹ tulivat voimaan 19.5.2005. Kyseisestä ajankohdasta alkaen asetusta (EY) N:o 411/2004¹² ja asetusta (EY) N:o 1/2003¹³ alettiin soveltaa ETA-sopimuksen osana. Komissio ei todennut tämän vuoksi rikkomista tai määrännyt sakkoja kilpailunvastaisista käytänteistä sellaisten ETA-maiden, jotka eivät olleet EU:n jäsenvaltioita, ja kolmansien maiden välisillä reiteillä ennen 19.5.2005.

⁹ Menettelystä sovellettaessa kilpailusääntöjä lentoliikenteen alalla toimiviin yrityksiin 14.12.1987 annettu neuvoston asetus (EYVL 1987, L 374, s. 1).

¹⁰ ETA-sopimuksen liitteen XIV (Kilpailu), pöytäkirjan (yrityksiin sovellettavien kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta) ja pöytäkirjan 23 (valvontaviranomaisten välisestä yhteistyöstä) muuttamisesta 24.9.2004 tehty ETA:n sekakomitean päätös N:o 130/2004 (EUVL 2005, L 64, s. 57).

¹¹ ETA-sopimuksen liitteen XIII (Liikenne) ja pöytäkirjan 21 (Yrityksiin sovellettavien kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta) muuttamisesta 11.3.2005 tehty ETA:n sekakomitean päätös N:o 40/2005 (EUVL 2005, L 198, s. 38).

¹² Asetuksen (ETY) N:o 3975/87 kumoamisesta ja asetuksen (ETY) N:o 3976/87 ja asetuksen (EY) N:o 1/2003 muuttamisesta yhteisön ja kolmansien maiden välisen lentoliikenteen osalta 26.2.2004 annettu neuvoston asetus (EY) N:o 411/2004 (EUVL 2004, L 68, s. 1).

¹³ Perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettu neuvoston asetus (EUVL 2003, L 1, s. 1).

15. Myös vuoden 2017 päätös riitautettiin unionin yleisessä tuomioistuimessa.¹⁴ Nämä asiat ovat edelleen vireillä.

16. Kantajat panivat samanaikaisesti vireille yksityisoikeudellisen menettelyn vastaajia vastaan Rechtbank Amsterdamissa (Amsterdamin alioikeus, Alankomaat). Kyseinen tuomioistuin täsmentää, että nämä kantajina olevat yhtiöt on nimenomaisesti perustettu komission toteaman kilpailuoikeuden rikkomisen johdosta niille siirrettyjen vahingonkorvausvaatimusten ajamiseksi.

17. Kantajat ovat vaatineet vahvistustuomiota ja vahingonkorvausta. Yhtäältä ne vaativat toteamaan, että vastaajat ovat syyllistyneet lainvastaisuuksiin vuosina 1999–2006. Lainvastaisuudet koskevat myös seuraavia päivämääriä edeltäviä ajanjaksoja: i) 1.5.2004 (EU:n ja kolmansien maiden välisten reittien osalta); ii) 19.5.2005 (EU:hun kuulumattomien ETA-maiden ja kolmansien maiden välisten reittien osalta) ja iii) 1.6.2002 (EU:n ja Sveitsin välisten reittien osalta) (jäljempänä riidanalaiset ajanjaksot). Toisaalta ne vaativat ennakkoratkaisua pyytäneitä tuomioistuinta velvoittamaan vastaajat yhteisvastuullisesti maksamaan vahingonkorvausta kyseessä olevista kilpailunvastaisista menettelytavoista.

18. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan kantajat vetoavat kanteissaan SEUT 101 artiklan välittömään oikeusvaikutukseen kansallisen tuomioistuimen toimivallan toteamiseksi riidanalaisen ajanjaksojen osalta riippumatta kilpailuoikeuden hallinto-oikeudellisesta täytäntöönpanosta.

19. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo päätöksessään olevansa toimivaltainen soveltamaan SEUT 101 artiklaa kyseessä oleviin menettelytapoihin riidanalaisen ajanjaksojen osalta. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa kuitenkin nimenomaisesti, että tämä näkemys poikkeaa kannasta, jonka High Court of Justice (England and Wales) (Englannin ja Walesin alioikeus) on esittänyt asiassa *Emerald Supplies Ltd v. British Airways Plc*,¹⁵ sellaisena kuin Court of Appeal (England and Wales) (Englannin ja Walesin ylioikeus) on sen vahvistanut asiassa *La Gaitana Farms SA & Ors v. British Airways Plc*.¹⁶

20. Rechtbank Amsterdam on epävarma siitä, onko sillä toimivalta soveltaa riidanalaisiin ajanjaksoihin SEUT 101 artiklan 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa, minkä vuoksi se on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

”Onko kansallisella tuomioistuimella vahinkoa kärsineiden osapuolten (tässä tapauksessa rahtiajien, lentorahtipalvelujen vastaanottajien) ja lentoliikenteen harjoittajien välisessä oikeusriidassa SEUT 101 artiklan tai ETA-sopimuksen 53 artiklan välittömän oikeusvaikutuksen vuoksi taikka asetuksen N:o 1/2003 6 artiklan (tai sen välittömän oikeusvaikutuksen) perusteella toimivalta soveltaa SEUT 101 artiklaa tai ETA-sopimuksen 53 artiklaa kokonaisuudessaan lentoliikenteen harjoittajien sopimukseen tai yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka koskevat rahtipalveluja lennoilla, jotka suoritettiin ennen 1.5.2004 unionin alueella sijaitsevien lentoasemien ja ETA:n ulkopuolella sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä tai ennen 19.5.2005

¹⁴ *Asiat Air Canada v. komissio* (T-326/17), *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij v. komissio* (T-325/17), *Japan Airlines v. komissio* (T-340/17), *Cathay Pacific Airways v. komissio* (T-343/17), *Cargolux Airlines v. komissio* (T-334/17), *Latam Airlines Group ja Lan Cargo v. komissio* (T-344/17), *Singapore Airlines ja Singapore Airlines Cargo PTE v. komissio* (T-350/17), *Deutsche Lufthansa ym. v. komissio* (T-342/17), *British Airways v. komissio* (T-341/17), *SAS Cargo Group ym. v. komissio* (T-324/17), *Air France – KLM v. komissio* (T-337/17), *Air France v. komissio* (T-338/17) ja *Martinair Holland v. komissio* (T-323/17).

¹⁵ High Court of Justice (England and Wales), Chancery Divisionin tuomio 4.10.2017, *Emerald Supplies Ltd v. British Airways Plc* [2017] EWHC 2420 (Ch).

¹⁶ Court of Appeal of England and Walesin tuomio 29.1.2019, *La Gaitana Farms SA & Ors v. British Airways Plc* [2019] EWCA Civ 37.

Islannin, Liechtensteinin, Norjan ja ETA:n ulkopuolella sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä tai ennen 1.6.2002 unionin alueella sijaitsevien lentoasemien ja Sveitsissä sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä, myös sen ajanjakson osalta, jolloin sovellettiin SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan mukaista siirtymäkauden järjestelmää, vain onko kyseinen järjestelmä esteenä sille?”

21. Kirjallisia huomautuksia ovat esittäneet kantajat, vastaajat, Norjan hallitus, EFTAn valvontaviranomainen sekä komissio. Kyseiset osapuolet esittivät Norjan hallitusta lukuun ottamatta suullisia huomautuksia 21.1.2021 pidetyssä istunnossa.

IV Asian tarkastelu

22. Tämän ratkaisuehdotuksen rakenne on seuraavanlainen. Aloitan keskustelun käsiteltävän asian oikeudellisesta asiayhteydestä (A). Tämän jälkeen tarkastelen kysymystä SEUT 101 artiklan soveltamisesta ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa (B). Sen jälkeen tarkastelen ETA-sopimuksen vastaavia sääntöjä (C). Lopuksi esitän yleisiä huomautuksia kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta tuomioistuimissa (D).

A Perustamissopimus ja ”siirtymäkauden järjestelmä”

23. Kun otetaan huomioon EUT-sopimuksen kilpailusääntöjä koskevien määräysten merkitys nyt käsiteltävässä asiassa, mielestäni on tarpeen aloittaa tämä ratkaisuehdotus esittämällä SEUT 101 artiklaan sisältyvät eri seikat ja tutkia huolellisesti SEUT 104 ja SEUT 105 artiklassa määrätyn täytäntöönpanojärjestelmän väitettyä ”siirtymäluonnetta” (1). Tämän jälkeen esitän lyhyesti asianosaisten väitteet ja tarkastelen niitä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämän kysymyksen yhteydessä (2).

1. ”Siirtymäluonne” – suhteessa mihin?

24. SEUT 101 artiklan rakenne on yksinkertainen. Sen 1 kohdassa kielletään *kaikki* sopimukset, joiden tarkoituksena on rajoittaa kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu rajoittuu. Sen 2 kohdassa täsmennetään tämän kiellon seuraukset seuraavasti: *kaikki* 1 kohdan soveltamisalaan kuuluvat sopimukset ovat mitättömiä. Kyseisen artiklan 3 kohdassa säädetään poikkeuksesta 1 kohdassa määrättyyn kieltoon: ”Voidaan kuitenkin julistaa, että 1 kohdan määräykset eivät koske” tiettyjä tapauksia.

25. SEUT 101 artikla on sisällöltään olennaisesti täydellinen ja itsenäinen määräys. Sen sanamuoto on yleisluontoinen. SEUT 101 artiklassa ei viitata mihinkään täytäntöönpanotoimenpiteisiin, eikä mikään siinä anna ymmärtää sen olevan ulottuvuudeltaan tai soveltamisalaltaan rajallinen. Erityisesti nyt käsiteltävän asian osalta on todettava, ettei SEUT 101 artiklassa erotella toimielimiä. Siinä ei suosita tiettyä toimielintyyppiä jonkin toisen kustannuksella. Tältä osin kyseisen määräyksen sanamuotoa voidaan verrata Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimuksen 65 artiklan 4 kohtaan. Kyseisessä kohdassa täsmennettiin, että korkealla viranomaisella on yksinomainen toimivalta ratkaista, onko kielletty sopimus yhteensoveltuva tämän määräyksen kanssa.

26. Pelkästään SEUT 101 artiklan sanamuodon perusteella on siis vaikea väittää, että tätä artiklaa olisi sovellettava eri tavalla kuin *mitä tahansa muuta* EUT-sopimuksen määräystä, jonka mukaan jokin toimielin soveltaa unionin oikeutta, riippumatta siitä, onko kyse jäsenvaltion vai unionin toimielimestä.

27. Ainoastaan SEUT 103–SEUT 105 artiklassa määrätään eriyttämisestä ja ”siirtymäluonteesta” SEUT 101 artiklan soveltamisen yhteydessä.

28. SEUT 103 artiklan 1 kohdassa täsmennetään siten, että neuvosto antaa ”aiheelliset asetukset ja direktiivit [SEUT 101 artiklassa] tarkoitettujen periaatteiden soveltamiseksi”. Kyseisen artiklan 2 kohdassa esitetään esimerkkejä, joiden lista ei ole tyhjentävä, tämän toimivallan käyttämisestä koskevista yksityiskohtaisista säännöistä. Käsiteltävän asian kannalta b ja c alakohta ovat kaikkein tärkeimpiä. Nämä kohdat koskevat SEUT ”101 artiklan 3 kohdan soveltamista koskevia yksityiskohtaisia sääntöjä ottaen huomioon tarve turvata tehokas valvonta ja – – tarve yksinkertaistaa hallintoa” sekä täsmentää SEUT ”101 artiklan määräysten soveltamisala elinkeinoelämän eri aloilla”. Toisin sanoen SEUT 103 artiklassa asetetaan neuvostolle tehtäväksi määrittää SEUT 101 artiklan soveltamisala ja kyseisen artiklan hallinnollinen valvonta.

29. Näin ollen herää kysymys, miten menetellään siihen saakka, kunnes neuvosto päättää käyttää SEUT 103 artiklassa määrättyä toimivaltaansa.

30. Juuri tältä osin SEUT 104 ja SEUT 105 artikla ovat merkityksellisiä. Näissä määräyksissä vahvistetaan ”siirtymäkauden järjestelmä”. Tässä järjestelmässä jäsenvaltioiden (hallinnollisten) viranomaisten tehtävänä oli panna täytäntöön periaatteet, jotka sisältyvät (nykyiseen) SEUT 101 artiklaan. Tähän sisältyi poikkeusten myöntäminen mainitun 101 artiklan 3 kohdan nojalla. Tämän järjestelmän soveltamisaikana komission tehtävänä oli vain vähäisessä määrin valvoa – tämän rajoittamatta jäsenvaltioiden kansallisille viranomaisille kuuluvia tehtäviä – kilpailusääntöjen noudattamista.

31. Kun otetaan huomioon tämä perustuslaillinen kehys, käsite ”siirtymäkauden järjestelmä” on harhaanjohtava. On totta, että Euroopan talousyhteisön perustamissopimuksen (jäljempänä ETY:n perustamissopimus) 87 artiklan *alkuperäisessä* versiossa määrättiin, että neuvoston on käytettävä sille (nykyisessä) SEUT 103 artiklassa annettua toimivaltaa *kolmen vuoden kuluessa*. Tämä määräaika päättyi ilman, että neuvosto käytti kyseistä toimivaltaa. Amsterdamin sopimuksella kuitenkin korvattiin (vanhentunut) viittaus kolmen vuoden määräaikaan neuvoston yleisellä velvollisuudella antaa aiheelliset asetukset ja direktiivit (nykyisen) SEUT 101 artiklan soveltamiseksi.¹⁷ Se vahvisti siten oikeudellisesti (nykyisissä) SEUT 104 ja SEUT 105 artiklassa vahvistetun siirtymäkauden järjestelmän väitetyn siirtymäluonteen osalta jo jonkin aikaa tosiasiallisesti vallinneen tilanteen.

32. Tästä näkökulmasta SEUT 104 artiklassa määrättiin pikemminkin SEUT 101 artiklan soveltamisalaan kuuluvien sopimusten luovallisuutta koskevasta *oletusarvoisesta säännöstä*. Tämän määräyksen mukaan jäsenvaltioiden viranomaisilla olisi toimivalta valvoa perustamissopimuksen kilpailusääntöjen noudattamista määräämättömän ajan *siihen saakka, kunnes* neuvosto ottaa käyttöön jonkin muun perustamissopimuksen kilpailusääntöjen täytäntöönpanoa koskevan hallinnollisen mekanismin.

¹⁷ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta tehdyn Amsterdamin sopimuksen 6 artiklan 46 kohta (EYVL 1997, C 340, s. 1).

33. Toisin sanoen alun perin määrääjäksi perustettu siirtymäkauden järjestelmä menetti ajan mittaan vähitellen ”siirtymäluonteensa”, koska tilanteesta toiseen ”siirtymistä” käsitteen yleisessä merkityksessä ei tapahtunut. Pikemminkin tämä järjestelmä oli ”potentiaalisesti modulaarinen” sen suhteen, missä määrin SEUT 101 artiklan tiettyjen osien täytäntöönpanoa koskeva toimivalta hajautetaan (ja jaetaan uudelleen). Viimeksi mainitun seikan vahvistaa koko järjestelmän edestakainen muuttuminen vuosien mittaan: täydellistä hajauttamista seurasi tiettyjen osien keskittäminen, jota taas seurasi niiden osittainen hajauttaminen, samalla kun SEUT 103 artiklan 2 kohdan toimivaltamääräysten sanamuoto mukautui ongelmitta kyseisiin muutoksiin.

2. Kansallisten tuomioistuinten rooli ”siirtymäkauden järjestelmässä”

34. SEUT 103 – SEUT 105 artiklassa ei mainita – ei siirtymäkauden järjestelmän yhteydessä eikä muutenkaan – kansallisten tuomioistuinten roolia SEUT 101 artiklaa sovellettaessa. Tämä rooli on nyt käsiteltävän asian kohteena. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii nimittäin sitä, voivatko kansalliset tuomioistuimet soveltaa SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrättyä kieltoa, jos kyseessä olevat kilpailua rajoittavat menettelytavat on toteutettu olennaisilta osin ”siirtymäjärjestelyn” soveltamisaikana.

35. Ensi näkemältä tämä keskustelu voi koskea jo menneitä aikoja. Kaikki käsiteltävän asian osapuolet ovat yhtä mieltä siitä, että asetuksessa N:o 1/2003 annettiin kansallisille tuomioistuimille toimivalta soveltaa SEUT 101 artiklaa kokonaisuudessaan tai ainakin vahvistettiin toimivallan olemassaolo. Käytännössä Rechtbank Amsterdamin esiin ottaman kysymyksen ratkaisu vaikuttaa kuitenkin laajemmin yksityisten oikeuksien puolustukseen siltä osin kuin on kyse vahingonkorvauksen saamisesta vahingosta, joka on aiheutunut kilpailua rajoittavasta tai vääristävästä toiminnasta, riippumatta tämän toiminnan toteutusajankohdasta ja kyseistä toimintaa tutkineesta hallintoviranomaisesta.

36. Pääasian kantajat yrittävät puolustaa tällä tavalla yksityisiä oikeuksiaan. Komissio nimittäin esitti vuoden 2017 päätöksessään todisteita vuosina 1999–2006 tapahtuneesta jatkuvasta hintojen koordinoinnista lentorahtialalla. Neuvoston SEUT 103 artiklan nojalla käyttöön ottaman johdetun oikeuden järjestelmän vuoksi komissio kuitenkin rajoittui SEUT 101 artiklan 1 kohdan rikkomista koskevissa toteamuksissaan EU:n ja kolmansien maiden välisiin reitteihin 1.5.2004 alkaneen ajanjakson osalta ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan rikkomisen osalta EU:hun kuulumattomien ETA-maiden ja kolmansien maiden välisiin reitteihin 19.5.2005 alkaneen ajanjakson osalta. Jos kansallisen tuomioistuimen toimivaltaa koskevat vastaajien väitteet hyväksyttäisiin, näitä päivämääriä edeltävä ajanjakso jäisi näin ollen sellaisten yksityisoikeudellisten kanteiden soveltamisalan ulkopuolelle, joilla pyritään saamaan korvausta kilpailuvastaisesta toiminnasta SEUT 101 artiklan 1 kohdan nojalla.

37. Nyt käsiteltävän asian taustalla oleva ja yleinen kysymys koskee siis suurelta osin sitä, voidaanko SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamista kansallisissa tuomioistuimissa rajoittaa tai voidaanko kyseinen soveltaminen sulkea kokonaan pois johdetun oikeuden toimilla, joilla rajoitetaan unionin kilpailusääntöjen hallinto-oikeudellista täytäntöönpanoa.

38. Asianomaisten osapuolten huomautuksissa oikeuskäytännön ja johdetun oikeuden monet kerrokset peittävät tähän kysymykseen annettavan vastauksen. Kantajat, EFTAn valvontaviranomainen ja Norjan hallitus täsmentävät, että ”siirtymäkauden järjestelmällä” rajoitettiin ainoastaan ”hallinnollisin keinoin” tapahtuvaa SEUT 101 artiklan 1 kohdan taustalla

olevien periaatteiden täytäntöönpanoa. Tämä ei kuitenkaan ole rajoittanut SEUT 101 artiklan 1 kohdan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan välitöntä oikeusvaikutusta, kun siihen on vedottu kansallisissa tuomioistuimissa eli riippumatonta ”tuomioistuintietä”.

39. Vastaajat, joita komissio suurelta osin tukee, kiistävät tämän. Niiden mukaan kansallisilla tuomioistuimilla ei ollut toimivaltaa soveltaa SEUT 101 artiklan 1 kohtaa, ja näin on kahdesta syystä. Yhtäältä neuvosto on SEUT 103 artiklan nojalla rajoittanut SEUT 101 artiklan aineellista soveltamisalaa. Näin ollen lentoliikenteen alaan ei täysimääräisesti sovellettu kyseiseen säännökseen sisältyviä ”periaatteita” ennen asetuksen N:o 1/2003 soveltamisen alkamispäivää. Toisaalta ”siirtymäkauden järjestelmän” nojalla ainoastaan kansallinen kilpailuviranomainen ja tarvittaessa komissio saattoivat ottaa kantaa siihen, oliko kilpailunvastainen sopimus yhteensoveltuva SEUT 101 artiklan kanssa. Kun otetaan huomioon nämä SEUT 101 artiklan 1 kohdan rajoitukset, yhtenäisyysperiaate edellyttää ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan välittömän oikeusvaikutuksen rajoittamista samalla tavalla.

40. Oikea vastaus tähän väitteeseen perustuu mielestäni suoraan SEUT 101 artiklaan, ETA-sopimuksen 53 artiklaan ja kilpailusääntöihin niiden laajassa merkityksessä. Näin ollen siirryn seuraavaksi käsittelemään tätä aihetta.

B SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltaminen ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa nyt käsiteltävässä asiassa

41. Yleisesti ottaen olisi tarkasteltava kolmea ongelmaa, jotka liittyvät SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamiseen kansallisissa tuomioistuimissa. Sellaisia ovat ensinnäkin mahdolliset rajoittavat vaikutukset, joita SEUT 104 ja SEUT 105 artiklassa tarkoitettulla siirtymäkauden järjestelmällä on SEUT 101 artiklaan kansallisten tuomioistuinten tavanomaisen toimivallan osalta (1). Toinen sellainen kysymys on se, missä määrin asianosainen, joka haluaa vedota oikeuksiinsa kansallisissa tuomioistuimissa, vetoaa SEUT 101 artiklan 1 kohtaan nykyään sisältyvien periaatteiden välittömään oikeusvaikutukseen (2). Kolmanneksi tarkasteltava asia on SEUT 101 artiklan 1 kohdan aineellinen soveltamisala nyt käsiteltävässä asiassa eli lentoliikenteen alalla (3). Käsittelemme kutakin kysymystä vuorollaan.

1. ”Siirtymäkauden järjestelmän” vaikutus SEUT 101 artiklaan

42. Vastaajat väittävät huomautuksissaan lähinnä, että SEUT 104 ja SEUT 105 artiklaan sisältyvän ”siirtymäkauden järjestelmän” vuoksi kansallisilla tuomioistuimilla ei ole toimivaltaa soveltaa SEUT 101 artiklaa. Vastauksessaan unionin tuomioistuimen esittämään kysymykseen komissio omaksui saman kannan. Sen sanamuodon mukaan SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan vaikutuksena voi olla se, että tietyissä olosuhteissa kansallinen tuomioistuin menettää tilapäisesti toimivaltansa soveltaa SEUT 101 artiklaa.

43. En ole tästä samaa mieltä.

44. Mielestäni SEUT 104 ja SEUT 105 artiklan sanamuodossa ei ole mitään, mikä merkitsisi ”taukoa” kansallisten tuomioistuinten toimivallassa. Kummassakaan näistä säännöksistä ei rajoiteta SEUT 101 artiklan soveltamista kansallisten tuomioistuinten osalta. SEUT 104 ja SEUT 105 artiklassa ainoastaan vahvistetaan se, miten SEUT 101 artiklan hallinto-oikeudellinen

täytäntöönpano toteutetaan siihen saakka, kunnes neuvosto päättää toteuttaa SEUT 103 artiklan mukaiset toimet. Neuvoston toimet eivät kuitenkaan koske sitä, miten SEUT 101 artiklaa sovelletaan kansallisissa *tuomioistuimissa*.

45. Haluan täsmentää, että mielestäni SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltaminen tuomioistuimissa *ei* luonnollisestikaan *rajoitu* unionin kilpailusääntöjen aiemmasta soveltamisesta ja täytäntöönpanosta tehtyjen hallinnollisten päätösten *tuomioistuinvalvontaan*. SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamista koskevan hallinnollisen päätöksen valvonta on toki yksi niistä tavoista, joilla kansallisia tuomioistuinta voidaan vaatia soveltamaan tätä määräystä. On kuitenkin olemassa myös muita oikeudenaloja tai muita oikeussuojakeinoja, joilla kansallisia tuomioistuinta voidaan mahdollisesti vaatia unionin oikeuden tai kansallisen oikeuden nojalla soveltamaan samaa määräystä: tällaisia ovat esimerkiksi muuntotyypiset hallinnolliset muutoksenhakukeinot, siviilioikeudelliset kanteet ja jopa rikossyytteet.

46. Mielestäni on tärkeää korostaa heti alkuun tätä seikkaa. On nimittäin ilmeistä, että vastaajien ja komission huomautuksissaan tältä osin esiin tuoma näkökulma on rajoittunut. Niiden mukaan SEUT 101 artiklan ”soveltaminen” tarkoittaa kyseisen määräyksen ”täytäntöönpanoa”, joka puolestaan liittyy ”tutkintaan ja hallinnollisten seuraamusten määräämiseen”. Tämä tehtävä on annettu ainoastaan komissiolle tai kansallisille hallintoviranomaisille. Tämän logiikan mukaisesti kansallisille tuomioistuimille voitaisiin antaa toimivalta ”siirtymäkauden järjestelmän” puitteissa vain, jos niiltä vaaditaan kansallisen hallintoviranomaisen suorittaman hallinnollisen täytäntöönpanon laillisuusvalvontaa.

47. En ole tästä samaa mieltä. Jos kansallista tuomioistuinta olisi pyydetty soveltamaan SEUT 101 artiklan 1 kohtaa toimivaltansa ja olemassa olevan menettelyn puitteissa ennen kuin neuvosto on ottanut käyttöön johdetun oikeuden toimia voidakseen toteuttaa SEUT 101 artiklan taustalla olevat periaatteet, tämän tuomioistuimen olisi *tietenkin* pitänyt varmistaa tämän määräyksen täysi vaikutus.¹⁸

48. Tämä kuvaa yhteistä ominaispiirrettä, joka SEUT 101 artiklalla on useiden muiden perustamissopimuksen määräysten, kuten SEUT 45 ja SEUT 46 artiklan (työntekijöiden vapaa liikkuvuus), SEUT 49 artiklan ja SEUT 50 artiklan 2 kohdan (sijoittautumisvapaus) sekä SEUT 157 artiklan (samapalkkaisuusperiaate) kanssa. Kaikissa näissä ja muissakin tapauksissa kyseessä olevassa EUT-sopimuksen määräyksessä ilmaistaan ensin periaate ja nimetään tämän jälkeen yksi tai useampi unionin toimielin, joka täydentää tätä periaatetta antamalla lisäsääntöjä ja erityisiä sääntöjä, jolloin toisinaan jopa nimenomaisesti todetaan, mitä näiden ”täytäntöönpanosääntöjen” on katettava. Unionin tuomioistuin on kuitenkin vuosikymmeniä katsonut, että vaikka vaadittuja ”täytäntöönpanosääntöjä” ei ole vielä otettu käyttöön, kaikkien toimivaltaisten kansallisten viranomaisten, mukaan lukien tietenkin kansalliset tuomioistuimet, joiden on sovellettava kyseisiä sääntöjä niiden käsiteltäväksi saatettuihin asioihin, on itsenäisesti sovellettava – jos se itsessään on välittömästi sovellettavissa – perusperiaatetta, sellaisena kuin se on vahvistettu perussopimuksen määräyksessä.

49. Tältä osin esimerkiksi soveltuvat SEUT 157 artikla ja samapalkkaisuusperiaate: jopa ennen kuin unionin lainsäätäjät oli tässä tarkoituksessa ottanut käyttöön johdetun oikeuden toimia, oli nimittäin ilmeistä, että kansallisten tuomioistuinten tehtävänä oli taata niiden täysi tehokkuus ja niiden oli sovellettava tätä periaatetta käsiteltäväkseen saatetuissa (siviiliasioissa) riippumatta ”hallinnollisista täytäntöönpanotoimenpiteistä”.¹⁹ Tämän päätelmän ei pitäisi yllättää: unionin

¹⁸ 16.12.1976 annetun tuomion *Rewe-Zentralfinanz and Rewe-Zentral* (33/76, EU:C:1976:188, 5 kohta) mukaisesti.

¹⁹ Jo 8.4.1976 annettu tuomio *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 12, 24 ja 39 kohta).

tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan täytäntöönpanotoimenpiteiden puuttuminen ei sen muodosta riippumatta estä yksityistä vetoamasta unionin oikeussäntöihin, joilla on välitön oikeusvaikutus.²⁰

50. Näin ollen perustamissopimuksen rakenne huomioon ottaen on todettava, että kansalliset tuomioistuimet ovat voineet soveltaa (nykyistä) SEUT 101 artiklaa EY:n perustamissopimuksen voimaantulosta lähtien. Lisäksi (nykyisen) SEUT 101 artiklan 1 ja 2 kohta saivat täyden vaikutuksensa jo ennen kuin neuvosto toimi sille SEUT 103 artiklan 1 kohdassa annetun ”valtuutuksen” nojalla.²¹

51. Tässä yhteydessä on kuitenkin tutkittava, missä määrin SEUT 101 artiklan 1 kohdalla todellakin oli *välitön oikeusvaikutus* ennen kuin neuvosto antoi ”SEUT 101 artiklan 3 kohdan soveltamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt”.

2. SEUT 101 artiklan 1 kohdan välitön oikeusvaikutus

52. Vastajat ja komissio katsoivat vastauksena unionin tuomioistuimen esittämään kysymykseen, ettei SEUT 101 artiklan 1 kohdalla ollut välitöntä oikeusvaikutusta ennen kuin neuvosto oli toiminut SEUT 103 artiklan 2 kohdan b alakohdan nojalla. Niiden mukaan mitään muuta päätelmää ei voida tehdä, koska yhteisöjen tuomioistuin oli jo vuonna 1962 tulkinut SEUT 101 artiklaa ”jakamattomana kokonaisuutena”.²² Lisäksi yhteisöjen tuomioistuimen tuomio Courage ja Crehan²³ osoittaa, että neuvoston on toimittava ensin, koska kyseisessä asiassa todellisuudessa tunnustettiin välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolo vasta sen *jälkeen*, kun neuvosto on ottanut käyttöön SEUT 101 artiklaa koskevia täytäntöönpanotoimenpiteitä. Tällä määräyksellä sellaisenaan ei voi tämän vuoksi olla välitöntä oikeusvaikutusta.

53. Kantajat sitä vastoin kiistävät tämän kannan ja vetoavat pääasiallisesti tuomioon SABAM²⁴ väittäessään, että SEUT 101 artiklan 1 kohdan välitön oikeusvaikutus ei edellytä edeltäviä täytäntöönpanotoimenpiteitä.

54. Olen kantajien kanssa samaa mieltä. Vastajien ja komission kannassa tarkastelukulma on mielestäni nurinkurinen.

55. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan välittömän oikeusvaikutuksen olemassaolo on tutkittava ottaen huomioon kyseisen säännöksen luonne, yleinen rakenne ja sanamuoto.²⁵ Säännöksellä on välitön oikeusvaikutus, jos se on riittävän selkeä ja täsmällinen²⁶ ja ehdoton.²⁷ Sinänsä ei ole tarpeen, että koko määräyksellä on välitön oikeusvaikutus tai että sitä sovelletaan

²⁰ Ks. esim. tuomio 9.3.1978, Simmenthal (106/77, EU:C:1978:49, 19 ja 20 kohta); tuomio 17.9.2002, Baumbast ja R (C-413/99, EU:C:2002:493, 80 kohta) ja tuomio 4.2.2016, Ince (C-336/14, EU:C:2016:72, 59 kohta).

²¹ Kuten myös jäljempänä tämän ratkaisuehdotuksen 58 ja 70–78 kohdassa on todettu, neuvosto ei ole koskaan rajoittanut näitä vaikutuksia.

²² Tuomio 6.4.1962, de Geus (13/61, EU:C:1962:11, s. 52).

²³ Tuomio 20.9.2001, Courage ja Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465) (jäljempänä tuomio Courage).

²⁴ Tuomio 30.1.1974, BRT ja Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs (127/73, EU:C:1974:6) (jäljempänä tuomio SABAM).

²⁵ Ks. esim. tuomio 4.12.1974, Van Duyn (41/74, EU:C:1974:133, 12 kohta).

²⁶ Ks. esim. tuomio 1.7.2010, Gassmayr (C-194/08, EU:C:2010:386, 45 kohta); tuomio 7.9.2017, H. (C-174/16, EU:C:2017:637, 69 kohta) ja tuomio 6.11.2018, Bauer ja Willmeroth (C-569/16 ja C-570/16, EU:C:2018:871, 72 kohta).

²⁷ Ks. esim. tuomio 15.5.2014, Almos Agrárkúkereskedelmi (C-337/13, EU:C:2014:328, 32 kohta); tuomio 12.10.2017, Lombard Ingatlan Lízing (C-404/16, EU:C:2017:759, 36 kohta) ja tuomio 14.1.2021, RTS infra ja Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel (C-387/19, EU:C:2021:13, 46 kohta).

suoraan sanamuotonsa perusteella. Sen sijaan unionin tuomioistuin käyttää erottelua eli pyrkii määrittämään, voidaanko (kenties laajemmasta ja monitahoisemmasta) unionin oikeussäännöstä johtaa erityinen, sovellettava käyttäytymissääntö.²⁸

56. Tuomio SABAM ja tuomio Courage ja Crehan soveltuvat esimerkeiksi tällaisesta välitöntä oikeusvaikutusta koskevasta ”relaationaalista” lähestymistavasta. Yhteisöjen tuomioistuin katsoi tuomiossa SABAM, että ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa (josta on tullut SEUT 101 artiklan 1 kohta) määrättyä kieltoa voidaan käyttää ”kilpenä” *suhteessa* erityisiin oikeuksiin, jotka lauluntekijällä on siihen, ettei tekijänoikeuksien yhteishallinnointiyhteisön kanssa tehdyssä sopimuksessa olevaa yksinoikeuslauseketta sovellettaisi häntä vastaan.²⁹ Vastaavasti tuomiossa Courage ja Crehan yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että samaa määräystä voidaan ”miekkana” *suhteessa* vaatimukseen korvata vahinko, joka johtuu ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan (josta on tullut SEUT 101 artikla) vastaisesta sopimusehdosta.³⁰ Kummassakin tapauksessa yhteisöjen tuomioistuin poimi siten SEUT 101 artiklasta *kokonaisuudessaan* sen osan, jolla on välitön oikeusvaikutus yksityisten välillä: tiettyjen kilpailunvastaisten sopimusten kiellon, joka sisältyy tämän artiklan 1 kohtaan.³¹

57. Tämä kielto on yksiselitteinen, koska siinä asetetaan selvä ja täytöntöönpanokelpoinen lakisääteinen velvoite, jonka mukaan kartellit ovat kiellettyjä. Tähän normiin ei liity mitään ehtoja: *kaikki* tällaiset yritysten väliset sopimukset ovat ”sisämarkkinoille soveltumattomia”. Yksityiset voivat vedota vaatimuksensa tueksi juuri tähän suoraan EUT-sopimukseen perustuvaan välittömään sovellettavuuteen, jota kansallisten tuomioistuinten on suojeltava.³²

58. Toisin kuin komissio väitti istunnossa, SEUT 103 artiklan 2 kohdan b alakohdan nojalla annettu *menettelyllinen valtuutus*, joka koskee sitä, mikä toimitilin antaa luvan sopimukselle SEUT 101 artiklan 3 kohdan nojalla, ei vaikuta SEUT 101 artiklan 1 kohdassa suojattujen oikeuksien luonteeseen. On nimittäin itsestään selvää, että tietyissä tapauksissa tuomioistuimen tarvitsee soveltaa vain SEUT 101 artiklan 1 kohtaa siviilioikeudellisten korvausten myöntämiseksi kilpailunvastaisten käytäntöjen vuoksi aiheutuneista vahingoista.³³ Lisäksi tuomioistuimen tarvitsee ehkä vain tukeutua SEUT 101 artiklan 2 kohtaan ratkaistakseen kysymyksen yhteensopimattomien sopimuslausekkeiden erottamisesta.³⁴ Kun otetaan huomioon tiettyjen kansallisissa tuomioistuimissa esitettyjen vaatimusten *erityisyys*, SEUT 101 artiklan yksittäiset osat voivat toisin sanoen hyvinkin olla *erotettavissa toisistaan*. Tällaisessa tilanteessa kansallisten tuomioistuinten ei ole tarpeen turvautua SEUT 101 artiklan 3 kohtaan.

59. Tuomio SABAM ja tuomio Courage ja Crehan ovat nimittäin täydellinen osoitus SEUT 101 artiklan 1 ja 3 kohdan itsenäisestä suhteesta. Nämä kaksi asiaa tulivat käsiteltäviksi ajanjaksona, jolloin neuvosto oli käyttänyt SEUT 103 artiklan 2 kohdan b alakohtaan perustuvaa toimivaltaansa ja antanut komissiolle yksinomaisen toimivallan tehdä päätös ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan (josta on tullut SEUT 101 artiklan 3 kohta) nojalla. Se, että toisen toimielimen, komission, tehtävänä oli päättää silloisen ETY:n

²⁸ Tuomio 8.4.1971, Defrenne (43/75, EU:C:1971:56, 30–39 kohta). Ks. myös julkisasiamies Trabucchin ratkaisuehdotus Defrenne (43/75, EU:C:1976:39, sen ratkaisuosaa) ja ratkaisuehdotukseni Klohn (C-167/17, EU:C:2018:387, 42 kohta).

²⁹ Tuomion SABAM 16 kohta.

³⁰ Tuomion Courage 24–26 kohta.

³¹ Tuomion SABAM 16 kohta ja tuomion Courage 23–24 kohta.

³² Ks. vastaavasti tuomio 5.6.2014, Kone ym. (C-557/12, EU:C:2014:1317, 20 ja 22 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

³³ Ks. esim. tuomio Courage, 26 kohta.

³⁴ Ks. tuomio 18.12.1986, VAG France (10/86, EU:C:1986:502, 15 kohta).

perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan sovellettavuudesta, ei ollut ongelma kysymykseen ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaan perustuvien oikeuksien täytäntöönpanokelpoisuuden kannalta.³⁵

60. Tätä päätelmää ei horjuta tuomiossa de Geus esitetty kuvaus ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklasta ”jakamattomana kokonaisuutena”.³⁶ Kyseisessä asiassa Bosch-pakastinyhdistelmien jälleenmyyjä vetosi puolustukseksi ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklaan riitauttaakseen Boschin kanssa tehtyyn yksinoikeussopimukseen sisältyneen vientikieltolausekkeen. Tämän asian tosiseikat tapahtuivat kuitenkin ennen asetuksen N:o 17/62 voimaantuloa. Tämä merkitsi sitä, ettei *mitään hallinnollista menettelyä*, joka koski ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 ja 2 kohdan (joista on tullut SEUT 101 artiklan 1 ja 2 kohta) vaikutuksia, ollut otettu käyttöön. Tässä yhteydessä yhteisöjen tuomioistuimella ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin se, että kyseisen sopimuksen täytäntöönpanoa saadaan jatkaa *siihen saakka, kunnes on aloitettu hallinnollinen menettely*, jotta voidaan selvittää mahdollisuutta soveltaa ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohtaa (josta on tullut SEUT 101 artiklan 3 kohta).³⁷

61. Yhteisöjen tuomioistuin katsoi näissä tosiseikkoja koskevissa rajoissa, että ETY:n perustamissopimuksen 85 artikla on ”jakamaton kokonaisuus”.³⁸ Päinvastainen tulkinta johtaisi lopputulokseen, jota ei voida hyväksyä: ”tiettyjä sopimuksia pidettäisiin mitättöminä ennen kuin olisi mahdollista tietää ja todeta, mihin sopimukseen 85 artiklaa sovelletaan”.³⁹

62. Tuomio de Geus on näin ollen annettu tilanteessa, jonka osalta on otettava huomioon sellaisen hallinnollisen järjestelyn puuttuminen, joka koski ”[siitä, että ETY:n perustamissopimuksen 85 artikla on] sovellettavissa perustamissopimuksen voimaantulosta lähtien”, aiheutuvia vaikutuksia.⁴⁰ Kuten EFTAn valvontaviranomainen perustellusti totesi, kysymys välittömästä oikeusvaikutuksesta (ja siten mahdollisuudesta erikseen vedota ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaan kansallisissa tuomioistuimissa) ei tuona ajankohtana tullut esiin, koska asiassa De Geus oli annettu ratkaisu *ennen kuin* yhteisöjen tuomioistuin ensimmäistä kertaa selvensi ETY:n perustamissopimuksen määräysten välittömän oikeusvaikutuksen käsitettä.⁴¹

63. Kaikista näistä syistä totean, että yhteisöjen tuomioistuimen vuonna 1962 hyvin erilaisissa oikeudellisissa ja perustuslaillisissa olosuhteissa antamasta tuomiosta voidaan todellakin johtaa vain hyvin rajallisia päätelmiä. Erityisesti on todettava, että tilanteessa, jossa perustamissopimuksen määräyksillä ei ollut välitöntä oikeusvaikutusta, ainoastaan kysymys hallinto-oikeudellista täytäntöönpanoa koskevan toimivallan nimenomaisesta tunnustamisesta tai pikemminkin sen puuttumisesta olisi todellakin ollut ratkaiseva.

64. En ole vakuuttunut myöskään vastaajien väitteistä, jotka koskevat tuomiota Asjes ym.⁴² ja tuomiota Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro,⁴³ joihin ne vetosivat SEUT 101 artiklan 1 kohdan välitöntä oikeusvaikutusta koskevan kantansa tueksi. Näiden asioiden

³⁵ Ks. myös tuomio SABAM, 21 kohta, ja tuomio Courage, 22 ja 28 kohta.

³⁶ Ks. tuomio 6.4.1962, de Geus (13/61, EU:C:1962:11, s. 52 kohta ja tuomio 9.7.1969, Portelange (10/69, EU:C:1969:36, 10 ja 13 kohta).

³⁷ Tuomio 6.4.1962, de Geus (13/61, EU:C:1962:11, s. 51–53).

³⁸ Ibid., s. 52.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid., s. 51.

⁴¹ Tuomio 5.2.1963, van Gend & Loos (26/62, EU:C:1963:1, s. 13).

⁴² Tuomio 30.4.1986, Asjes ym. (209/84–213/84, EU:C:1986:188) (jäljempänä tuomio Asjes).

⁴³ Tuomio 11.4.1989, Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro (66/86, EU:C:1989:140) (jäljempänä tuomio Saeed).

ratkaisussa ei ole kyse asianosaisesta, joka vetoaa kyseisen määräyksen välittömään oikeusvaikutukseen. Sen sijaan kyseessä oli tilanne, jossa hallituksen hyväksymät lentoliikenteen tariffit katsottiin ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 2 kohdassa tarkoitettulla tavalla *mitättömiksi* ennen kuin hallintoviranomainen oli ottanut kantaa siihen, olivatko ne ETY:n perustamissopimuksen 88 ja 89 artiklassa (joista on tullut SEUT 104 ja SEUT 105 artikla) tarkoitettuna ”siirtymäkauden” nojalla sovellettavan järjestelmän tai asetuksen (ETY) N:o 3975/87 nojalla yhteensopivia ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdan kanssa.⁴⁴ Koska ”jäsenvaltioiden viranomaiset”⁴⁵ tai komissio⁴⁶ eivät olleet päättäneet ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta kyseisiin sopimuksiin, yhteisöjen tuomioistuin katsoi, ettei tällaisten sopimusten voito olettaa olevan mitättömiä pelkästään sen vuoksi, että ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklaa voitiin soveltaa kyseisiin sopimuksiin.

65. Myös tuomio Asjes ym. ja tuomio Saeed Flugreisen ja Silver Line Reisebüro kuvastavat siten kyseisen ajankohdan ajattelutapaa: tilanteessa, jossa jäsenvaltioiden viranomaiset tai komissio eivät olleet tehneet mitään hallinnollista päätöstä väitetystä ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 3 kohdassa tarkoitettua kilpailunvastaisesta sopimuksesta tai menettelytavasta mutta jossa *tuleva taannehtiva salliminen oli vielä mahdollinen*, oli ilmeistä, että talouden toimijoiden oli voitava vilpittömässä mielessä olettaa, etteivät niiden liikesuhteet päättyisi, *siihen saakka, kunnes* asianomaiset hallintoviranomaiset olisivat päättäneet niiden sopimuksista tai menettelytavoista.⁴⁷

66. Käsiteltävänä olevassa asiassa vastaajat *eivät* etenkin *voi vedota* kyseessä olevien menettelytapojen mahdollisen taannehtivan sallimisen aiheuttamaan *konfliktin vaaraan*. Asetuksessa N:o 1/2003, sellaisena kuin se on muutettuna, säädetyn poikkeuslupajärjestelmän, jolla asetusten N:o 17/62 ja N:o 3975/87 mukainen aikaisempi järjestelmä on kumottu, nojalla ei ole mahdollista toimia taannehtivasti. Kuten asetuksen N:o 1/2003 34 artiklan 1 kohdasta ilmenee, sopimukset, jotka kuuluivat asetusten N:o 17/62 ja N:o 3975/87 soveltamisalaan ja joista *ilmoitettiin* komissiolle, vanhentuivat 1.5.2004. Toisin sanoen on niin, että vaikka oletettaisiin, että vastaajat olivat ilmoittaneet sopimuksistaan komissiolle,⁴⁸ nämä ilmoitukset eivät missään tapauksessa ole esteenä mainittujen sopimusten käsittelylle asetuksella N:o 1/2003 käyttöön otetussa järjestelmässä.

67. Jälleen kerran on korostettava erityisesti sitä, että käsiteltävän asian olosuhteissa ei ole kyse SEUT 101 artiklan normatiivisen sisällön sisäistä johdonmukaisuudesta ja taloudellisten toimijoiden kannalta välttämättömästä oikeusvarmuudesta. Tilanne on ollut tämä jo jonkin aikaa.

68. Yhteenvetona voidaan siis todeta, että SEUT 101 artiklan 1 kohta ja sen edeltäjät olivat välittömästi sovellettavissa ETY:n perustamissopimuksen voimaantulosta lähtien. Niillä on ollut koko tämän ajan välitön oikeusvaikutus, eli yksityiset voivat vedota oikeuksiinsa toimivaltaisissa kansallisissa tuomioistuimissa. Ennen kaikkea on todettava, että neuvosto ei ollut koskaan rajoittanut nykyistä SEUT 103 artiklaa soveltamalla kansallisille tuomioistuimille annettua itsenäistä toimivaltaa soveltaa SEUT 101 artiklan 1 kohtaa tämän toimivallan ja sen mukaisesti, minkätyyppinen oikeudenkäynti niissä on vireillä kansallisen oikeuden nojalla.

⁴⁴ Tuomio Saeed, 29 kohta ja tuomio Asjes, 52–56 ja 59 kohta.

⁴⁵ Tuomio Saeed, 4 ja 29 kohta ja tuomio Asjes, 57 kohta.

⁴⁶ Tuomio Saeed, 4 ja 29 kohta, ja tuomio Asjes, 59 kohta.

⁴⁷ Ks. analogisesti yhteisöjen tuomioistuimen päätätely 22.3.1961 annetussa tuomiossa *Snupat v. korkea viranomainen* (42/59 ja 49/59, EU:C:1961:5, s. 87).

⁴⁸ Tämä on seikka, jonka pääasian kantajat kiistävät mutta jonka tarkistaminen on viime kädessä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tehtävä.

69. Avoimeksi jää kuitenkin kysymys siitä, onko tai oliko olemassa rajoituksia, jotka koskevat SEUT 101 artiklan 1 kohdan aineellista soveltamista lentoliikenteen erityistapauksessa.

3. SEUT 101 artiklan 1 kohdan aineellinen soveltamisala

70. Vastaajat ja komissio väittävät, että koska neuvosto ei ole käyttänyt SEUT 103 artiklan 2 kohdan c alakohdan mukaista toimivaltaansa avata koko lentoliikenteen ala EUT-sopimuksen kilpailusääntöjen soveltamiselle, kansalliset tuomioistuimet eivät olisi voineet SEUT 101 artiklan 1 kohdan nojalla nostetun kanteen yhteydessä todeta tällaisia sopimuksia tämän määräyksen kanssa yhteensoveltumattomiksi. Näin olisi huolimatta mahdollisesta välittömästä oikeusvaikutuksesta. Nämä osapuolet korostavat sitä, että koko lentoliikenteen ala on suljettu asetuksen N:o 17/62 soveltamisalan ulkopuolelle ja että asetuksen N:o 3975/87 nojalla kilpailusääntöjä alettiin soveltaa rajoitetusti EU:n sisäisiin lentoliikenteen reitteihin. Unionissa lentoliikenteen ala avattiin ja kilpailusääntöjä alettiin soveltaa vasta 1.5.2004 alkaen, jolloin asetusta N:o 1/2003, sellaisena kuin se on muutettuna, alettiin soveltaa.⁴⁹

71. En ole samaa mieltä näistä väitteistä.

72. SEUT 103 artiklan 1 kohdan mukaan neuvosto antaa ”aiheelliset asetukset ja direktiivit [SEUT] 101 – – artiklassa tarkoitettujen periaatteiden soveltamiseksi”. SEUT 103 artiklan 2 kohdassa luetellaan tämän jälkeen esimerkkejä keinoista, joita neuvosto voi käyttää tässä yhteydessä. Sen c alakohdassa täsmennetään, että neuvosto voi ”täsmentää tarvittaessa 101 – – artiklan – – soveltamisalan elinkeinoelämän eri aloilla”.

73. Tämän toimen nimenomainen *valinnainen* luonne erottaa SEUT 103 artiklan 2 kohdan c alakohdan sen b alakohdasta ja *velvollisuudesta* täsmentää SEUT 101 artiklan 3 kohdan soveltamisalaa. Kyseisen artiklan c alakohdassa oleva viittaus käsitteeseen ”tarvittaessa”⁵⁰ osoittaa nimittäin selvästi, että SEUT 101 artiklaan sisältyvien periaatteiden alan oli *lähtökohtaisesti* tarkoitus kattaa koko elinkeinoelämä siten, että neuvosto päättää, onko tästä tilanteesta poikettava elinkeinoelämän tiettyjen alojen osalta.

74. Tämän järjestelyn perustana oleva yhtenäismarkkinoihin liittyvä vaatimus on outo: SEUT 101 artiklan soveltamisala olisi luonnollisestikin voitu määrittää siten, että unionin kilpailuoikeuden soveltamisalaa laajennetaan asteittain ”helposti sulateltavina” paloina. Näitä (alakohtaisia) lähestymistapoja olisi siten voitu kuljetuksen erityisalalla pitää – kuten on tehty yhteisen maatalouspolitiikan yhteydessä – ensisijaisina suhteessa (yleisiin) kilpailusääntöihin.⁵¹

75. Näin ei ole kuitenkaan tehty.⁵² Mielestäni ja erityisesti SEUT 101 ja 103 artiklan rakenteen valossa EUT-sopimuksessa lähtökohtana on kilpailusääntöjen täysimääräinen soveltaminen kaikkiin elinkeinoelämän aloihin. Tämän tehtävän suorittamiseksi SEUT 101 artiklassa määritellään sen aineellinen soveltamisala siten, että se on yleisesti rajoittamaton,

⁴⁹ Ks. asetuksen No 1/2003 45 artikla.

⁵⁰ Vastaavasti ”v případě potreby” tšekin-, ”in voorkomende gevallen” hollannin-, ”eventualmente” italian-, ”le cas échéant” ranskan-, ”gegebenfalls” saksan- ja ”eventualmente” espanjankielisissä versioissa.

⁵¹ Ks. tästä SEUT 42 artikla ja tuomio 14.11.2017, APVE ym. (C-671/15, EU:C:2017:860, 36–38 kohta).

⁵² Tuomion Asjes 45 kohta.

sisämarkkinoiden toimivuuden varmistamiseksi⁵³ sillä ainoalla varauksella, että ”tarvittaessa” varataan mahdollisuus SEUT 103 artiklan 2 kohdan c alakohdassa määrättyyn erityiseen alakohtaiseen poissulkemiseen.

76. Toisin kuin vastaajat ja komissio väittävät, asetukset N:o 17/62 ja N:o 3975/87 eivät osoita, että neuvoston tarkoituksena olisi ollut rajoittaa SEUT 101 artiklan 1 kohdan aineellista soveltamisalaa. Asetuksella N:o 17/62 otettiin nimittäin käyttöön ensisijaisesti *menettelyllinen* järjestelmä, jonka mukaisesti komissio sovelsi (tuolloin) ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 ja 3 kohtaa (joista on tullut SEUT 101 artiklan 1 ja 3 kohta).⁵⁴ Siinä ei ollut mainintaa SEUT 101 artiklan 1 kohdan aineellisesta soveltamisalasta. Samoin asetuksen N:o 17/62 muuttamisesta annetussa neuvoston asetuksessa (ETY) N:o 141/62 säädettiin ainoastaan, että asetuksella N:o 17/62 käyttöön otettua *hallinnollista* järjestelmää ei sovelleta liikenteeseen (eikä siis lentoliikenteeseen).⁵⁵ Tämä soveltamisalan ulkopuolelle jättäminen ei kuitenkaan koske SEUT 101 artiklan 1 kohdan aineellista soveltamisalaa silloin, kun kansalliset tuomioistuimet soveltavat niitä lentoliikenteen alalla.

77. Asetuksessa N:o 3975/87 lentoliikenneala valittiin osittain alaksi, jota unionin kilpailusääntöjen osalta koskee yksinomaan *hallinnollinen* soveltaminen. Kuten kyseisen asetuksen toisessa perustelukappaleessa todetaan, tämä osittainen opt-in-mahdollisuus oli tarpeen, koska ”komissiolla ei [ollut] – – mahdollisuutta tutkia suoraan perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan oletettuja rikkomuksia lentoliikenteen alalla”.⁵⁶ Tässäkään asetuksessa ei kuitenkaan millään tavoin rajoiteta SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamisalaa kansallisissa tuomioistuimissa nostetun yksityisoikeudellisen kanteen yhteydessä.

78. Toisin sanoen koko järjestely, jossa lentoliikenteen ala väitetysti suljettiin (nykyisen) SEUT 101 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle, rajoittui kyseiseen määräykseen sisältyvien periaatteiden *hallinnolliseen* täytäntöönpanoon.⁵⁷ Asetuksilla N:o 17/62 ja N:o 3975/87 ei ollut vaikutusta siihen, miten nykyiseen SEUT 101 artiklan 1 kohtaan sisältyviä periaatteita sovellettiin kansallisissa *tuomioistuimissa* sen toimivallan rajoissa, jota kansalliset tuomioistuimet saattoivat kansallisen oikeuden nojalla käyttää itsenäisesti.⁵⁸ Tältä osin yhdyin valittajien ja EFTAn valvontaviranomaisen näkemykseen: neuvoston käyttöön ottama johdettu oikeus ei ole vaikuttanut tähän SEUT 101 artiklan 1 kohdassa määrätyn kiellon mahdollisen täytäntöönpanon ”rinnakkaiseen väylään”.

⁵³ Ks. vastaavasti tuomio 1.6.1999, Eco Swiss (C-126/97, EU:C:1999:269, 36 kohta).

⁵⁴ Ks. esim. asetuksen N:o 17/62 johdanto-osan toinen, kuudes ja kahdeksas perustelukappale. Ks. myös kyseisen asetuksen 2 artikla, 6 artiklan 1 kohta, 8 artiklan 1 kohta ja 9 artiklan 3 kohta.

⁵⁵ Kuten asetuksen N:o 141/62 johdanto-osan ensimmäisessä perustelukappaleessa todettiin (EYVL englanninkielinen erityispainos: Sarja I, 1959–1967, s. 291). Ks. myös saman asetuksen 1 artikla.

⁵⁶ Asetuksen N:o 3975/87 johdanto-osan toinen perustelukappale.

⁵⁷ Kuten komissio itse totesi asiassa Asjes esittämässään huomautuksessa, ”[ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan aineellista soveltamisalaa koskevassa] 87 artiklassa tarkoitettujen täytäntöönpanotoimenpiteiden puuttuminen ei estä tarpeen vaatiessa pyytämästä kansallisia tuomioistuimia ratkaisemaan tai tietyn menettelyn yhteensopivuutta kilpailusääntöjen kanssa, koska näillä säännöillä on välitön oikeusvaikutus.” Tuomio 30.4.1986, Asjes ym. (209/84 to 213/84, EU:C:1986:188, 49 kohta).

⁵⁸ Kuten edellä tämän ratkaisuehdotuksen 43–47 kohdassa on jo todettu, kun näissä asetuksissa annettiin ainoastaan kilpailuoikeuden mahdollisten rikkomusten tiettyjä selvityksiä koskeva hallinnollinen toimivalta, niissä annettiin välillisesti myös toimivalta näiden hallintopäätösten tuomioistuinvalvontaan (ks. vastaavasti asetuksen N:o 17/62 9 artikla ja asetuksen N:o 3975/87 7 artikla). Näillä säännöksillä ei kuitenkaan ilmeisestikään ollut vaikutusta muihin tapauksiin, joissa SEUT 101 artiklaa sovelletaan tuomioistuimissa *missä tahansa muuontyyppisessä oikeudenkäynnissä*, jossa kyseinen soveltaminen on voinut tulla esille kansallisten tuomioistuinten käsittelemissä asioissa.

79. Näin ollen se, ettei kansallisessa oikeudessa ole erityisiä säännöksiä SEUT 101 artiklan soveltamisesta tuomioistuimissa, ei voi olla esteenä sille, että Rechtbank Amsterdam soveltaa SEUT 101 artiklan 1 kohtaa lentoliikenteen alalla silloin, kun tähän määräykseen vedotaan kyseisessä tuomioistuimessa vahvistustuomion ja vahingonkorvauksen saamiseksi vastaajien kilpailunvastaisesta toiminnasta EU:n ja kolmansien maiden välisillä reiteillä ennen 1.5.2004.

C ETA-sopimuksen 53 artiklan ja unionin ensisijaisten kilpailusääntöjen välinen suhde

80. Norjan hallitus ja EFTAn valvontaviranomainen väittävät, että koska ETA-sopimuksen 53 artikla on olennaisilta osin samanlainen kuin SEUT 101 artikla, yhtenäisyysperiaate edellyttää näiden kahden määräyksen yhdenmukaista tulkintaa. EFTAn valvontaviranomainen täsmensi istunnossa myös, että SEUT 104 artiklaa vastaavan määräyksen puuttuminen ETA-sopimuksesta ei vaikuta tällaiseen SEUT 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan yhdenmukaiseen tulkintaan, sillä SEUT 104 artiklalla ei missään tapauksessa rajoiteta SEUT 101 artiklaa.

81. Komissio myöntää, että SEUT 101 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa on luettava yhdenmukaisella tavalla. Se on kuitenkin istunnossa pohtinut, eikö SEUT 104 artiklaa vastaavan määräyksen puuttuminen vaikuta tähän tehtävään, varsinkin kun SEUT 104 ja SEUT 105 artikla poistavat kansallisten tuomioistuinten toimivallan soveltaa suoraan SEUT 101 artiklan 1 kohtaa.

82. Vastaajat yhtyvät tältä osin pääasiallisesti komission kantaan. Niiden mukaan SEUT 104–SEUT 105 artiklassa määrätty ”siirtymäkauden järjestely” oli esteenä SEUT 101 artiklan 1 kohdan välittömälle oikeusvaikutukselle, joten myös ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, ettei sillä ollut välitöntä oikeusvaikutusta ennen kuin sekakomitea totesi, että asetusta N:o 1/2003 sovelletaan ETA:ssa 19.5.2005 alkaen.

83. Tämän ratkaisuehdotuksen B jaksossa esittämäni päätelmien perusteella yhdyin Norjan hallituksen ja EFTAn valvontaviranomaisen perusteluihin.

84. On selvää, että ETA-sopimus on erottamaton osa unionin oikeutta.⁵⁹ Jos sen määräykset ovat ehdottomia ja riittävän täsmällisiä, niillä on välitön oikeusvaikutus jäsenvaltioissa.⁶⁰ Yhteisöjen tuomioistuin on myös katsonut, että yhtenäisyyden periaatteen nojalla⁶¹ ETY-sopimuksen kanssa keskeisiltä osin identtisiä ETA-sopimuksen sääntöjä on tulkittava yhdenmukaisesti.⁶²

85. SEUT 101 artiklassa ja ETA-sopimuksen 53 artiklassa määrätään kiellosta, kiellon vaikutuksesta ja mahdollisesta poikkeuksesta tähän kieltoon. Kun otetaan huomioon yhtenäisyysperiaate, näitä kahta säännöstä on siis tulkittava yhdenmukaisesti.⁶³ Näin ollen on

⁵⁹ Tuomio 15.6.1999, Andersson ja Wåkerås-Andersson (C-321/97, EU:C:1999:307, 26 ja 27 kohta) ja tuomio 2.4.2020, Ruska Federacija (C-897/19 PPU, EU:C:2020:262, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

⁶⁰ Ks. tältä osin tuomio 5.2.1976, Conceria Bresciani (87/75, EU:C:1976:18, 25 kohta) ja tuomio 26.10.1982, Kupferberg (104/81, EU:C:1982:362, 23 kohta). ETA-sopimuksen osalta ks. tuomio 22.1.1997, Opel Austria v. neuvosto (T-115/94, EU:T:1997:3, 101–102 kohta).

⁶¹ Ks. ETA-sopimuksen 6, 105 ja 106 artikla ja valvontaviranomaisen ja tuomioistuimen perustamisesta tehdyn EFTA-valtioiden välisen sopimuksen 3 artikla.

⁶² Tuomio 23.9.2003, Ospelt ja Schlössle Weissenberg (C-452/01, EU:C:2003:493, 29 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja tuomio 6.10.2009, komissio v. Espanja (C-153/08, EU:C:2009:618, 48–49 kohta).

⁶³ Ks. analogisesti EFTAn tuomioistuimen tuomio 30.5.2018, Fjarskipti v. Síminn (E-6/17, EFTAn oikeustapauskokoelma 2018, s. 81, 28 kohta).

todettava, että kuten SEUT 101 artiklan 1 kohdalla, myös ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdalla on välitön oikeusvaikutus ja sillä perustetaan yksityisille oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojeltava.⁶⁴

86. Kun otetaan huomioon SEUT 101 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan vaikutusten vastaavuus, en näe, miten tämän ratkaisuehdotuksen 55–68 kohdassa SEUT 101 artiklan 1 kohdasta esittämäni päätelmät olisivat erilaiset ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan osalta. Kansalliset tuomioistuimet voivat näin ollen soveltaa ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa todetakseen, että tietyt kilpailunvastaiset menettelytavat ovat ristiriidassa tämän määräyksen kanssa.

87. Samoista syistä kuin SEUT 101 artiklaa koskevat syyt on hylättävä myös vastaajien väitteet, jotka koskevat ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan rajoitettua aineellista soveltamisalaa. ETA-sopimuksen pöytäkirjassa 21 olevassa 1 artiklassa tosin täsmennetään, että EFTAn valvontaviranomaisen on ensin pantava täytäntöön ETA-sopimuksen 53 artiklassa vahvistetut periaatteet. Ainakin tältä osin se kuvastaa SEUT 103 artiklaa. Minkään asiakirja-aineistoon sisältyvän seikan perusteella ei kuitenkaan voida katsoa, että ETA-sopimuksen pöytäkirjassa 21 olevaa 1 artiklaa olisi käytetty rajoittamaan joko ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisalaa tai kansallisten tuomioistuinten toimivaltaa soveltaa kyseistä määräystä. Kuten olen selittänyt tämän ratkaisuehdotuksen 76–78 kohdassa, neuvoston SEUT 103 artiklan 2 kohdan c alakohdan nojalla antamat ja ETA-sopimukseen kyseisen sopimuksen tiedoksiantopäivästä lähtien sisällytetyt johdetun oikeuden säädökset eivät ole koskaan rajoittaneet ETA-sopimuksen 53 artiklan aineellista soveltamisalaa.

88. Se, että ETA-sopimuksessa ei ole SEUT 104 artiklaa vastaavaa määräystä, ei vaikuta tähän päätelmään. Kuten olen selittänyt tämän ratkaisuehdotuksen 44 kohdassa, SEUT 104 artiklalla ei kavenneta SEUT 101 artiklan rakenteellista soveltamisalaa tai soveltamista. Sen puuttuminen ei siis voi vaikuttaa ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamisalaan tai soveltamiseen. SEUT 104 artiklalla oli joka tapauksessa tarkoitus täyttää perustamissopimuksen kilpailusääntöjen voimaantulon ja sen ajankohdan välinen ajanjakso, jona neuvosto ottaa käyttöön hallinnollisen järjestelyn SEUT 101 artiklan ja erityisesti sen 3 kohdan soveltamiseksi.⁶⁵

89. Tällaista siirtymäkautta ei kuitenkaan ole koskaan edes ollut ETA-sopimuksen osalta. Asetuksista N:o 17/62, N:o 141/62 ja N:o 3975/87 tuli osa ETA-sopimusta liitteen XIV nojalla sopimuksen tiedoksiantopäivästä lähtien. ETA-sopimuksen 56 artikla ei myöskään vaikuta tähän päätelmään, koska siinä tyydytään toteamaan komission ja EFTAn valvontaviranomaisen (kahtia) jaettu toimivalta soveltaa ETA-sopimuksen 53 artiklaa.⁶⁶

90. Näin ollen ei myöskään ole olemassa ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan aineelliseen soveltamisalaan kohdistuvia rajoituksia, jotka rajoittaisivat kantajien mahdollisuutta vedota ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan välittömään oikeusvaikutukseen ennakkoratkaisua pyytäneessä tuomioistuimessa vahvistustuomion ja vahingonkorvauksen saamiseksi siltä osin kuin vastaajat osallistuivat lentorahtipalveluista EU:hun kuulumattomien ETA-maiden ja kolmansien maiden välisillä reiteillä ennen 19.5.2005 perittyyn hintaan liittyvien erinäisten hintatekijöiden koordinointiin.

⁶⁴ Ibid., 29 ja 32 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen. Ks. myös EFTAn tuomioistuimen tuomio 17.9.2018, Nye Kystlink AS v. Color Group AS ja Color Line AS (E-10/17, EFTAn oikeustapauskokoelma 2018, s. 293, 71 kohta).

⁶⁵ Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 30–33 kohta.

⁶⁶ Ks. kansallisten tuomioistuinten ja EFTAn valvontaviranomaisen välisestä yhteistyöstä ETA-sopimuksen 53 ja 54 artiklan soveltamisessa tehdyn ilmoituksen 29 kohta (EYVL 1995 C 112, s. 7).

D Laajempi tarkastelu: kilpailusääntöjen julkinen ja yksityinen täytäntöönpano

91. Vaikka kyse on myös osasta ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämää kysymystä, tässä ratkaisuehdotuksessa jo esittämäni päätelmät huomioon ottaen katson, ettei ole välttämätöntä käsitellä erikseen asetuksen N:o 1/2003 6 artiklan luonnetta. Kuten edellisissä jaksoissa totesin, jäsenvaltioiden tuomioistuimet ovat nimittäin aina olleet toimivaltaisia soveltamaan SEUT 101 artiklan 1 kohtaa(n sisältyvää aineellista kieltoa) *toimivaltansa rajoissa ja niiden käsiteltäväksi saatettujen asioiden osalta*. Unionin tuomioistuimen ei siis ole nyt käsiteltävässä asiassa tarpeen tutkia, oliko – ja mistä hetkestä lähtien – myös johdettuun oikeuteen perustuva asetuksen N:o 1/2003 6 artiklan mukaista valtuutusta koskeva oikeuslähde olemassa.

92. Haluan vielä korostaa ilmaisua ”sen toimivallan rajoissa”, joka kyseisillä kansallisilla tuomioistuimilla on jo kansallisen oikeuden nojalla. Kuten vastaajat ja komissio perustellusti korostavat, SEUT 103 ja SEUT 104 artiklassa tarkoitettu ”siirtymäkauden järjestelmässä” ei määrätty kansallisten tuomioistuinten nimenomaisesta toimivallasta. Kansalliset tuomioistuimet eivät nimittäin voi nimenomaisen kansallisen sääntelyn puuttuessa johtaa SEUT 101 artiklan 1 kohdasta tai ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdasta jäsenvaltioiden toimivaltaisille hallintoviranomaisille, joiden tehtävänä on tutkia normaalisti kilpailuoikeuden rikkomisia hallinnollisissa tai jopa rikosoikeudellisissa menettelyissä, annetun kaltaista tutkinta- tai syytevaltaa. Vastaavasti nämä puitteet *eivät* myöskään *olisi voineet siirtää mitään* kansallisten tuomioistuinten *ulottumattomiin*. Tämä perustuslaillinen kehys ei yksinkertaisesti ole antanut kansallisille tuomioistuimille mitään eikä ottanut niiltä mitään pois. Millään unionin primaarioikeuden tai johdetun oikeuden muodolla ei pyritty rajoittamaan kansallisten tuomioistuinten toimivaltaa soveltaa suoraan SEUT 101 artiklan 1 kohtaa tai ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa silloin, kun näihin määräyksiin vedotaan niiden käsiteltäväksi saatetussa oikeusriidassa unionin oikeuteen perustuvien subjektiivisten oikeuksien suojaamiseksi.

93. Kantajien nyt käsiteltävässä asiassa nostama vahingonkorvauskanne kuvastaa tätä seikkaa. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on muiden Euroopan unionin kansallisten tuomioistuinten tavoin toimivaltainen toteamaan tällaisen vastuun sovellettavan kansallisen lainsäädännön nojalla. Arvioitaessa tuottamusta, joka voi synnyttää tällaisen vastuun, kysymys siitä, onko yritys laiminlyönyt lakisääteisiä velvoitteitaan, on tyyppillisesti ensimmäinen seikka, joka on tältä osin näytettävä toteen. Tämä arviointi on kuitenkin luonnollisesti osa mahdollista vastuuta koskevaa (yksityisoikeudellista) päätöstä eikä osa julkisoikeudellista (ja hallintoviranomaisen suorittaman) täytäntöönpanon järjestelmää.

94. Muussa tapauksessa tällaiset täytäntöönpanotoimet olisivat aina luonteeltaan jatkokanteita, jotka ovat pääosin sidoksissa kilpailusääntöjen rikkomista koskevaan aiempaan (ja todennäköisesti samanlaajuiseen) julkisoikeuteen perustuvaan toteamukseen. Muissa tapauksissa itsenäiset kanteet eivät kuuluisi SEUT 101 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.

95. Tämä näkemys (tai ainakin tämä lopputulos) on kuitenkin yksinkertaisesti ristiriidassa järjestelmän luonteen ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön kanssa.⁶⁷ On totta, että kun otetaan huomioon se melko laaja selvitysvelvollisuus, joka kantajalla voi olla tapauksissa, joissa

⁶⁷ Ks. mm. tuomio 20.9.2001, *Courage ja Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 26 kohta); tuomio 13.7.2006, *Manfredi ym.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 60 kohta); tuomio 6.11.2012, *Otis ym.* (C-199/11, EU:C:2012:684, 41 kohta); tuomio 6.6.2013, *Donau Chemie ym.* (C-536/11, EU:C:2013:366, 21 kohta); tuomio 14.6.2011, *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, 28 kohta); tuomio 5.6.2014, *Kone ym.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 21 kohta); tuomio 14.3.2019, *Skanska Industrial Solutions ym.* (C-724/17, EU:C:2019:204, 25 kohta) ja tuomio 12.12.2019, *Otis Gesellschaft ym.* (C-435/18, EU:C:2019:1069, 22 kohta).

on kyse kilpailuoikeuden rikkomisen vuoksi nostetuista itsenäisistä yksityisoikeudellisista kanteista, tällaiset kanteet ovat käytännössä todennäköisesti harvinaisia. Näin ollen itsenäisen kanteen ollessa kyseessä komission kaltaisen viranomaisen päätös rinnakkaisessa tai alustavassa tutkimuksessa voi olla ensiarvoisen tärkeä.⁶⁸ On kuitenkin yksinkertaisesti virheellistä väittää, että johdonmukaisuuden ja yhteensovittamisen tarve tällä oikeudenalalla merkitsisi oikeudellisesti sitä, että kansallisia tuomioistuimia estetään hoitamasta unionin oikeuden ja kansallisen oikeuden mukaista tehtäväänsä suojella unionin oikeuden säännöksistä ja määräyksistä, joilla on välitön oikeusvaikutus, johtuvia yksilön oikeuksia.

96. Tällaisen väitteen outous on vielä selvempi, jos otetaan huomioon vakiomuotoinen tapa, jolla täytäntöönpano muilla hallinto-oikeuden aloilla toteutetaan, riippumatta siitä, onko kyse esimerkiksi ympäristöoikeudesta, kansanterveydestä, yleisestä turvallisuudesta tai työturvallisuutta koskevista säännöistä. Näillä aloilla on todennäköistä, että kansallisella tasolla on erikoistunut viranomainen, jonka tehtävänä on seurata ja soveltaa asiaankuuluvia aineellisoikeudellisia normeja. Väittäisikö kukaan kuitenkin, ettei sama käytös voi johtaa siihen, että mahdollisesti vahinkoa kärsinyt henkilö nostaa yksityisoikeudellisen vahingonkorvauskanteen, vain sen vuoksi, ettei tietty viranomainen ole tutkinut asiaa tai ryhtynyt toimenpiteisiin (tai on tosiasiallisesti ryhtynyt toimenpiteisiin, mutta on syytä tai toisesta päättänyt hallinnollisen menettelyn tai rajannut sitä)?

97. Kaikista näistä syistä en voi hyväksyä High Court of England and Walesin tuomiossa Emerald Supplies Ltd v. British Airways Plc,⁶⁹ johon ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on tukeutunut ja josta asianosaiset ovat tässä oikeudenkäynnissä keskustelleet, esittämää oivaltavaa analyysiä. Kuten olen halunnut korostaa tämän ratkaisuehdotuksen edellisissä jaksoissa, yhtäältä kansallisten tuomioistuinten toimivalta soveltaa itsenäisesti SEUT 101 artiklan 1 kohdan sisältöä niiden kansallisessa oikeudessa jo säädetyn, esimerkiksi vahingonkorvauskannetta koskevan, toimivallan puitteissa ei edellytä – toisin kuin hallinnollinen täytäntöönpano – nimenomaista valtuutuslauseketta unionin oikeuden nojalla.⁷⁰ Toiseksi tuomiot de Geus, Asjes ja Saeed ovat mielestäni osittain vanhentuneita. Niitä ei voida soveltaa pääasian erityisiin olosuhteisiin, koska pääasiassa ei todellisuudessa ole kyse yhdestäkään niistä kysymyksistä, joista niissä noudatettava lähestymistapa riippui.⁷¹

98. Toisin sanoen myönnän täysin, että SEUT 101 artiklan osalta tarvitaan sisäistä johdonmukaisuutta, mutta en ole samaa mieltä tiettyjen ennakkoratkaisumenettelyyn osallistuneiden osapuolten tavasta tarkastella pelkkää osaa kokonaisuuden asemesta nyt käsiteltävän asian erityisessä asiayhteydessä. Se, että *osa menettelystä* SEUT 101 artiklan hallinnolliseksi soveltamiseksi on ollut tietyissä vaiheissa *keskitetty*, ei voi merkitä sitä, ettei *kukaan muu* olisi voinut soveltaa kyseisen artiklan *asiasisältöä*, mukaan lukien tapaukset, joissa vapautukset tai poikkeukset eivät selvästikään ole mahdollisia.

99. Nyt käsiteltävässä asiassa on todellakin kyse kiinnostavasta siirtymisestä ajassa taaksepäin – jopa vuoteen 1962 – jollei eräänlaisesta oikeudellisesta arkeologiasta. Vaikka tätä ratkaisuehdotusta rajaa pitkälti tämä nykyään jo vanhentunut oikeudellinen kehys, sen taustalla

⁶⁸ Toisaalta ristiriitaisten päätösten vaaran välttämiseksi; ks. yleisesti tuomio 14.12.2000, Masterfoods ja HB (C-344/98, EU:C:2000:689, 59 ja 60 kohta) ja mahdollisen Zwartveld-pyyynnön esittämisen osalta ks. määräys 13.7.1990, Zwartveld ym. (C-2/88-IMM, EU:C:1990:315, 22 kohta).

⁶⁹ High Court of Justice (England and Wales), Chancery Divisionin tuomio 4.10.2017, Emerald Supplies Ltd v. British Airways Plc [2017] EWHC 2420 (Ch), sellaisena kuin Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) on vahvistanut sen 29.1.2019 antamallaan tuomiolla La Gaitana Farms SA & Ors v. British Airways Plc [2019] EWCA Civ 37.

⁷⁰ Toisin kuin tuomiossa Emerald Supplies Ltd v. British Airways Plc [2017] EWHC 2420 (Ch), [41]–[52].

⁷¹ Toisin kuin tuomiossa Emerald Supplies Ltd v. British Airways Plc [2017] EWHC 2420 (Ch), [53]–[63].

oleva logiikka on kuitenkin toimiva. Rakenteellisesti tarkastellen unionin oikeuden säännökset, joilla on välitön oikeusvaikutus, ovat lähtökohtaisesti täytäntöönpanokelpoisia kansallisissa tuomioistuimissa riippumatta siitä, onko hallinnollinen toimivalta mahdollisesti (osittain) keskitetty tietyille hallintoviranomaisille. Kilpailuoikeuden erityisessä asiayhteydessä tämä merkitsee sitä, että reilun kilpailun sääntöjä rikkovat yritykset eivät voi vedota hallinnollisen täytäntöönpanon puuttumiseen, ja niiden on varauduttava siihen, että väitetysti vahinkoa kärsineet henkilöt nostavat vahingonkorvauskanteita suoraan jäsenvaltioiden toimivaltaisissa tuomioistuimissa.

V Ratkaisuehdotus

100. Ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Rechtbank Amsterdamin ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti:

Osapuoli, jonka väitetään kärsineen vahinkoa lentoliikenteen harjoittajien lentorahtipalveluista Euroopan unionissa ja/tai Euroopan talousalueella sijaitsevien lentoasemien välisillä reiteillä suoritettujen lentojen osalta perittyyn hintaan liittyvien erinäisten hintatekijöiden koordinoinnin vuoksi, voi kansallisessa tuomioistuimessa vedota SEUT 101 artiklan 1 kohdan ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan rikkomiseen saadakseen näiltä lentoliikenteen harjoittajilta korvauksen myös sen ajanjakson osalta, jolloin vielä sovellettiin SEUT 104 ja SEUT 105 artiklaa.